

Porovnanie vybraných indikátorov podnikateľského prostredia v rámci krajín V4 so zameraním na trh práce, vzdelávanie a inovácie¹

Andrea Vargová² – Daniel Krajčík³

Selected Business Environment Indicators Comparison within V4 Countries with Focus on Labour Market, Education and Innovations

Abstract

The article focuses on the analysis of individual sub-areas affecting the quality of the business environment in Slovakia and their comparison with developments in countries like the Czech Republic, Poland and Hungary. Selected countries are economically and regionally related (V4), later with the potential for the use of applied examples of best practice. They focused on the following selected indicators: labour market, education and innovation. Article summarizes the results of periodic evaluations and rankings of development of the business environment of countries (The Global Competitiveness Report WEF) and extends them to support their own analysis based on available statistics on the status of individual economies.

Key words

Business environment, labour market, innovation, education.

JEL Classification: F21

Úvod

Predkladaný článok sa zameriava na analýzu jednotlivých čiastkových oblastí ovplyvňujúcich kvalitu podnikateľského prostredia na Slovensku a ich komparáciu s vývojom v krajinách ako Česká republika, Poľsko a Maďarsko. Krajiny V4 sú ekonomicky a regionálne príbuzné a tvoria neformálnu regionálnu štruktúru 4 členských krajín EÚ a NATO, ktoré sa hlásia k rovnakým hodnotám, majú spoločnú históriu, kultúru a geografické postavenie.

Zamerali sme sa na vybrané indikátory, ktoré charakterizujú trh práce, vzdelávanie a inovácie. Článok sumarizuje výsledky pravidelných hodnotení a rebríčkov rozvinutosti podnikateľského prostredia krajín (The Global Competitiveness Report WEF) a

¹ Príspevok je súčasťou vedeckého výskumu v rámci projektu VEGA č. 1/1057/12 (KMO, Obchodná fakulta EU v Bratislave) – *Riešenie dlhovej krízy v menovej (nie fiškálnej) únii a faktory budúceho prehľbovania krízy v Európe a na Slovensku* a VEGA č. 1/0550/14 (KMO, Obchodná fakulta EU v Bratislave): *Nové výzvy v oblasti európskej energetickej bezpečnosti a ich vplyv na konkurencieschopnosť EÚ v horizonte do roku 2020*.

² Ing. Andrea Vargová, PhD.; Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra medzinárodného obchodu, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava; E-mail: andrea.vargova@euba.sk

³ Ing. Daniel Krajčík, PhD.; Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra medzinárodného obchodu, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava; E-mail: daniel.krajcik@euba.sk

rozširuje ich o vlastné podporné analýzy opierajúce sa o dostupné štatistické údaje o stave jednotlivých ekonomík (Štatistický úrad SR, Eurostat) a materiály Európskej komisie.

1 Metodika práce

Cieľom tohto článku je porovnanie jednotlivých faktorov ovplyvňujúcich podnikanie vo vybraných krajinách, ako aj pohľad na makroekonomický vývoj ekonomík. Porovnanie nám poskytne komplexný pohľad na kvalitu podnikateľského prostredia v stanovených oblastiach. V záujme dosiahnutia uvedených cieľov využijeme základné metódy – abstrakciu, analýzu, syntézu, dedukciu a komparáciu. Prostredníctvom abstrakcie budeme selektovať podstatné a konzistentné informácie z nižšie uvedených zdrojov. Pri analýze budeme vychádzať najmä zo sekundárnych údajov, a to z aktuálnych rebríčkov hodnotiacich kvalitu investičného a podnikateľského prostredia a štatistických údajov Eurostatu a Štatistického úradu SR. Syntézu uplatníme z dôvodu zisťovania súvislostí medzi vybranými prvkami a znakmi, ďalej budeme sledovať vzťahy a vzájomné súvislosti medzi nimi. Po ich vyhodnotení budú dedukované a formulované odporúčania v jednotlivých skúmaných oblastiach.

2 Výsledky a diskusia

Hodnotenie konkurencieschopnosti z dielne analytického tímu Svetového ekonomického fóra (WEF) posudzuje ekonomiky 144 krajín na základe porovnávania dvanástich základných pilierov a jeho výsledkom je Globálny index konkurencieschopnosti (The Global Competitiveness Index). Hodnotenie sa zameriava na aspekty, ktoré majú priamy dosah na produktivitu a prosperitu jednotlivých ekonomík. Z pohľadu obsahového zamerania článku sme sa rozhodli pre tieto oblasti: pilier inovácie, vyššie vzdelávanie a tréningy, efektivita pracovného trhu. V tabuľke 1 vidíme celkové umiestnenie krajín V4 v rebríčku a umiestnenie vo vybraných pilieroch – vyššie vzdelávanie a tréningy, efektivita pracovného trhu a inovácie. V rámci skupiny dosahuje Slovenská republika v celkovom umiestnení najhoršiu štvrtú pozíciu a v rámci čiastkových v časti „dostupnosť výskumných a vzdelávacích služieb“ výrazne zaostáva a je na 125. mieste. V pilieri inovácie je na prvom mieste Česká republika s výrazným náskokom pred ostatnými krajinami V4. Slovensko je na tretej priečke, pozitívne však je, že si medziročne polepšila o 7 miest.

Tab. 1 Umiestnenie vybraných krajín v rebríčku Svetového ekonomického fóra (WEF) 2014 - 2015

	SK ^x	CZ	PL	HU
Pilier - Vyššie vzdelávanie a tréningy				
Kvalita vzdelávacieho systému	125 (130)	77	79	96
Dostupnosť výskumných a vzdelávacích služieb	45 (61)	27	31	85
Pilier - Efektivita pracovného trhu				
Zložitosť začatia/ukončenia pracovných pomerov	105 (126)	121	112	43
Schopnosť krajiny udržať talenty	130 (130)	80	117	122

Schopnosť krajiny prilákať talenty	117 (119)	93	124	118
Pilier - Inovácie				
Kompetencia v inováciách	89 (96)	28	67	127
Výdavky firiem na R&D	78 (94)	31	98	96
Spolupráca firiem a vzdelávacích inštitúcií na R&D	84 (93)	42	73	35
Kapacita pracovného trhu - vedci a inžinieri	76 (82)	55	62	56
Patenty PTC, počet prihlášok/milión obyv.*	38 (39)	30	40	29
Celkové umiestnenie	75 (78)	37	43	60

X - predchádzajúce hodnotenie za obdobie 2013-2014 v zátvorkách

Zdroj: vlastné spracovanie autorov podľa údajov The Competitiveness Report 2014-2015, Svetové ekonomické fórum (WEF)

Ďalej prinášame vybrané makroekonomické ukazovatele krajín V4. Keďže nie všetky ekonomické ukazovatele boli dostupné pre rok 2014 za všetky krajiny, rozhodli sme sa uviesť údaje za rok 2013. Pri čiastkových ukazovateľoch sa budeme snažiť uvádzať časové rady i najaktuálnejšie dostupné ukazovatele, a to i v prípade, že nebudú dostupné za všetky porovnávané ekonomiky.

Z pohľadu počtu obyvateľov a rozlohy územia je Slovensko najmenšou krajinou z porovnáwanej vzorky. Pohľad na vybrané makroekonomické indikátory je v prípade Slovenska nepriaznivý hlavne pri ukazovateľoch týkajúcich sa trhu práce. Z nižšie uvedenej tabuľky 2 je zrejmé, že v porovnaní s ostatnými krajinami porovnávanými v rámci článku je SR na konci rebríčka miery nezamestnanosti (14,2 %, r. 2013), ako aj miery nezamestnanosti mladých ľudí (33,7 %, r. 2013).

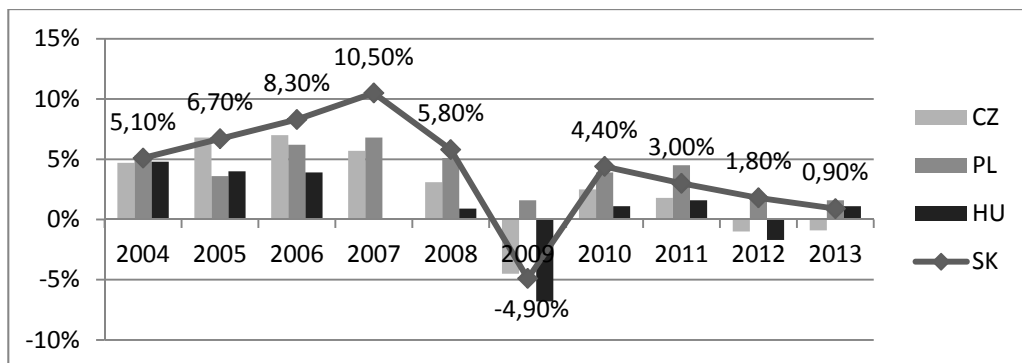
Tab. 2 Sumárny prehľad ekonomických indikátorov za rok 2013

Údaje za rok 2013	SK	CZ	PL	HU
Počet obyvateľov (mil.)	5,42	10,51	38,50	9,88
Rozloha (tis. km ²)	49,1	78,9	312,7	93,1
Makroekonomické ukazovatele				
HDP na obyvateľa (EUR)	9 500	11 300	8 600	9 000
Rast HDP (%)	0,9 %	-0,9 %	1,6 %	1,1 %
HCPI (%)	1,5 %	1,4 %	0,8 %	1,7 %
Štátny dlh (% HDP)	55,4%	46,0 %	57,0 %	79,3 %
Deficit štátneho rozpočtu (% HDP)	-2,8 %	-1,5 %	-4,3 %	-2,2 %
Priemerný kurz (lokálna mena / EUR)	1,00	25,98	4,20	296,87
Trh práce				
Nezamestnanosť (%)	14,2 %	7,0 %	10,3 %	10,2 %
Zamestnanosť (%)	59,5 %	67,7 %	73,3 %	68,5 %
Aktívne obyvateľstvo (mil.)	2,72	5,31	17,36	4,39
Nezamestnanosť mladých (%)	33,7 %	18,9 %	27,3 %	27,2 %
Priemerná mzda (EUR)	835	926	907	675
Minimálna mzda (EUR)	338	312	393	335
Iné ukazovatele				
Výdavky na školstvo ** (% HDP)	4,1 %	4,5 %	4,9 %	4,7 %
Prístup domácnosti k internetu (%)	78 %	73 %	72 %	71 %
Výdavky na výskum ** (% HDP)	0,8 %	1,9 %	0,9 %	1,3 %

Zdroj: vlastné spracovanie autorov podľa údajov Eurostatu za rok 2013

V porovnaní s krajinami V4 dosiahlo Slovensko v poslednej dekáde najrýchlejší hospodársky rast, ktorý sa najvýraznejšie odchyľoval od ostatných krajín regiónu V4 hlavne v predkrízovom období (Graf 1). V rokoch 2004-2008 rástlo hospodárstvo SK v priemere o 7,3 % ročne. Tento nadpriemerný rast však výrazne poznačili dopady svetovej finančnej krízy v roku 2009. Spomedzi krajín V4 zvládlo krízové obdobie najúspešnejšie Poľsko, ktoré má v porovnaní s ostatnými krajinami väčší vnútorný trh, ktorý udržaním spotreby a výdavkov vlády pomohol stabilizovať vývoj hospodárskeho rastu aj v tomto nepriaznivom období.

Graf 1 Reálny medziročný rast HDP – Slovensko vs V4

Zdroj: vlastné spracovanie autorov podľa údajov Eurostatu 2004-2013

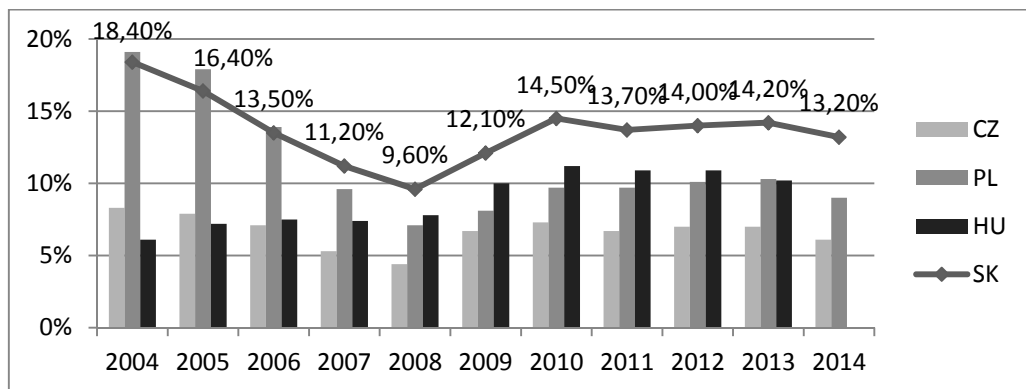
Slovensko dosahuje najvyššiu produktivitu práce v rámci V4. V porovnaní s priemerom EÚ vyprodukuje Slovensko v kúpnej parite približne 77 % produkcie na obyvateľa.

Trh práce, vzdelávanie a inovácie

Ľudský kapitál, jeho dostupnosť, rozvíjanie a uplatniteľnosť v podnikateľských činnostiach je jednou z najdôležitejších oblastí pre rozvoj kvalitného podnikateľského prostredia. Dostupnosť vzdelanej pracovnej sily umožňuje rozvoj podnikateľských činností s vyššou pridanou hodnotou a zároveň zvyšuje potenciál rastu inovatívnych činností, ktoré sú pre krajinu dôležitým nástrojom rastu. Zhodnotenie stavu pracovného trhu, vzdelávania a vedecko-výskumných aktivít v jednotlivých krajinách umožní vytvorenie celkového pohľadu na stav ľudského kapitálu vo vybraných krajinách.

Slovenský pracovný trh (Graf 2) napriek miernemu zotaveniu z dopadu globálnej finančnej krízy zostáva v porovnaní s regiónom výrazne slabší. Za rok 2013 miera nezamestnanosti dosiahla 14,2 %, čo je skoro o 5 percentuálnych bodov viac v porovnaní s úrovňami pred krízou. Slovenský trh práce sa navyše vyznačuje veľmi vysokou mierou nezamestnanosti mladých ľudí (33,5 % v roku 2011) a jednou z najvyšších mier dlhodobej nezamestnanosti v EÚ (9,2 % v roku 2011). Nasledujúce porovnania poskytujú pohľad na kľúčové ukazovatele vývoja ľudského kapitálu z pohľadu podnikateľského prostredia – nezamestnanosti, resp. zamestnanosti.

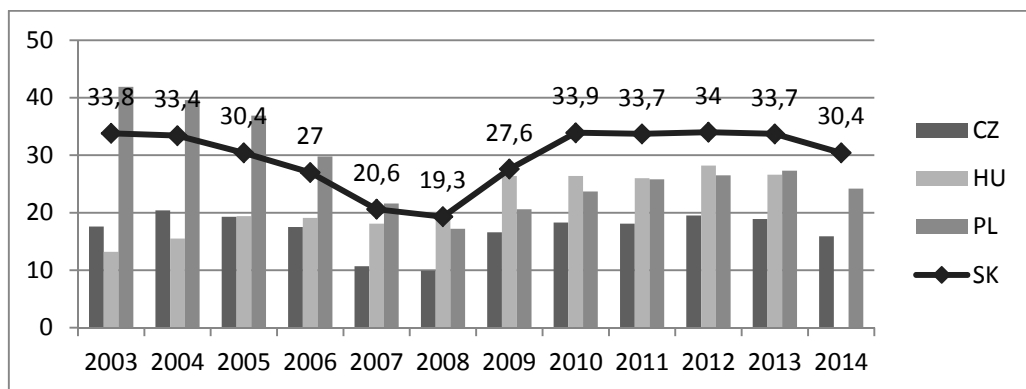
Graf 2 Miera nezamestnanosti – Slovensko vs V4

Zdroj: vlastné spracovanie autorov podľa údajov Eurostatu za roky 2004-2014

Kľúčovým problémom slovenského pracovného trhu však zostáva vysoká miera nezamestnanosti mladých (Graf 3), ktorá dosahuje jednu z najvyšších úrovni nie len medzi sledovanými krajinami, ale aj v rámci celej EÚ. V posudzovaných krajinách miera nezamestnanosti mladých zaznamenala prechodný pokles v období 2004-2008. Podnikateľské subjekty následkami ekonomickej krízy výrazne obmedzili zamestnávanie mladých, čo sa v prípade Slovenska prejavilo opätovným nárastom tejto miery až na úroveň roku 2004. Nezamestnanosť mladých na Slovensku medzi rokmi 2008 až 2010 vzrástla o viac ako 15 %, čo predstavuje trojnásobný nárast oproti celkovej miere nezamestnanosti.

Graf 3 Miera nezamestnanosti mladých – Slovensko vs V4

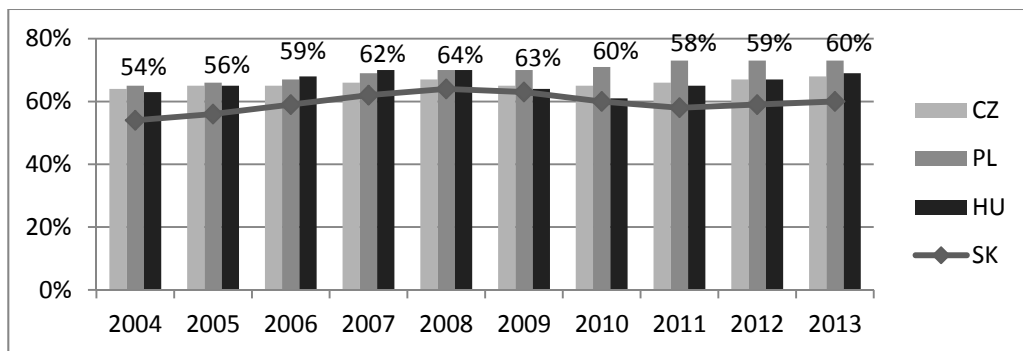

Zdroj: vlastné spracovanie autorov podľa údajov Eurostatu za roky 2003-2014

Výrazný rozdiel vo výkonnosti pracovného trhu môžeme pozorovať aj v prípade ukazovateľa miery zamestnanosti (Graf 4), kde Slovensko v roku 2013 dosiahlo úroveň približne porovnateľnú s rokom 2006. Zamestnanosť na Slovensku zaostávala v roku 2013 voči regiónu V4 skoro o 10 %, podobný stav zaznamenalo Slovensko v roku 2004. Najvyššiu zamestnanosť medzi krajinami V4 si od krízy v roku 2009 udržiava Poľsko, kde ekonomickej krízy spôsobil len krátkodobé pozastavenie rastu zamestnanosti a na rozdiel od ostatných krajín nevyvolala jej zníženie. V regióne V4 mala kríza najvýraznejší dopad v Maďarsku, kde medzi rokmi 2008 až 2010 došlo k poklesu za-

mestnanosti približne až o 10 %. Postupne však aj v Maďarsku dochádza k návratu na predkrízovú výkonnosť pracovného trhu.

Graf 4 Miera zamestnanosti – Slovensko vs V4

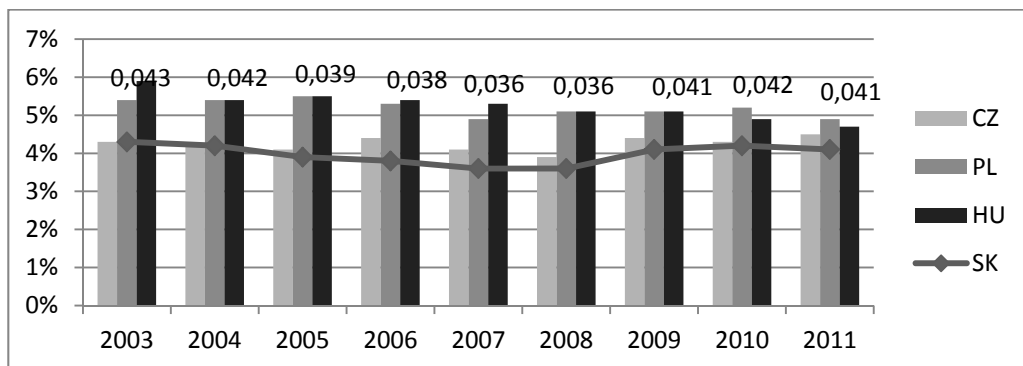

Zdroj: vlastné spracovanie autorov podľa údajov Eurostatu za roky 2003-2014

Ďalším z dôležitých faktorov rozvoja konkurencieschopného ľudského kapitálu je kvalita vzdelávacieho systému. Táto časť článku sa zameriava na zhodnotenie vývoja výdavkov na vzdelávanie v jednotlivých krajinách s ohľadom na negatívne výsledky umiestnenia v rebríčku konkurencieschopnosti WEF 2014-2015. Výkonnosť trhu práce je silne naviazaná na kvalitu vzdelávania. S ohľadom na verejne dostupné hodnotenia vzdelávacích systémov v EÚ, ako aj rebríčky konkurencieschopnosti, ktoré porovnávajú kvalitu vzdelávacích systémov, je možné v prípade Slovenska konštatovať jednu z najnižších výkonností vzdelávacieho systému spomedzi vybraných krajín. Okrem všeobecne nízkej miery obyvateľstva, ktoré dosiahne vysokoškolské vzdelanie je v prípade Slovenska problematickou hlavne kvalita vzdelávacieho systému. Táto časť článku sa zameriava na zhodnotenie vzdelávacieho systému z pohľadu efektivity využitia výdavkov určených na vzdelávanie.

V porovnaní s regiónom V4, Slovensko dlhodobo alokuje najnižší podiel HDP na vzdelávanie (Graf 5), priemerne na úrovni 4 % HDP. Najvyšší podiel HDP v rámci V4 alokuje Poľsko a Maďarsko, kde verejné výdavky na vzdelávanie dosahujú úroveň približne 5 % HDP.

Graf 5 Verejné výdavky na vzdelávanie – Slovensko vs V4 (% HDP)

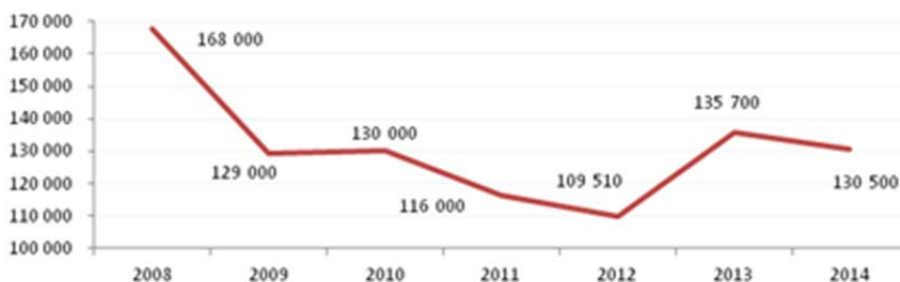

Zdroj: vlastné spracovanie autorov podľa údajov Eurostatu za roky 2003-2011

Migrácia pracovnej sily

Počet pracujúcich Slovákov v zahraničí (Graf 6) bol v posledných piatich rokoch výrazne ovplyvnený dopadmi hospodárskej krízy, ktorej dôsledkom bolo výrazne zníženie ponuky práce predovšetkým v menej rozvinutých krajinách EÚ. Vychádzajúc z údajov ŠÚ SR, spomedzi slovenských občanov pracujúcich v zahraničí pripadali dve tretiny na Rakúsko a Českú republiku. Najvyšší podiel (viac ako polovicu) tvorili pracujúci v sektore stavebníctva a priemyselných činnosti. Sledované údaje poskytujú iba čiastočné informácie nakoľko pokrývajú dáta iba o pracujúcich v zahraničí do 1 kalendárneho roka.

Graf 6 Vývoj počtu Slovákov pracujúcich v zahraničí

Zdroj: vlastné spracovanie autorov podľa údajov Štatistického úradu SR za roky 2008-2014

Inovácie

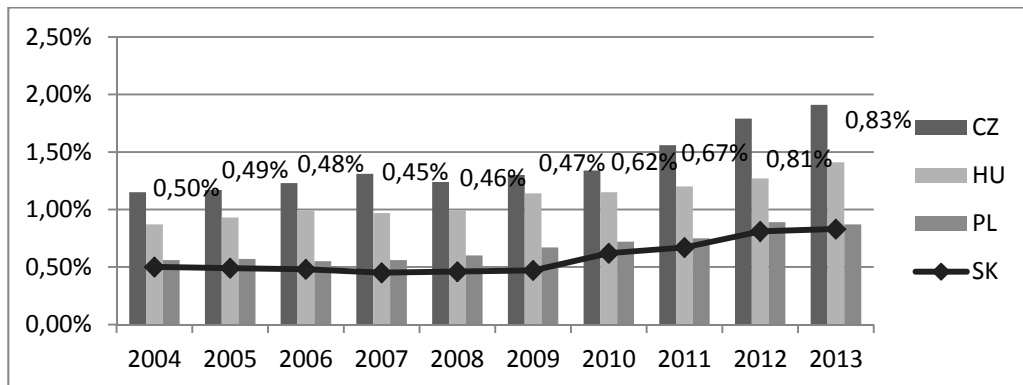
Pilier inovácií rebríčku konkurencieschopnosti WEF 2014-2015 je v prípade Slovenska jednou z oblastí, v ktorých zaostávame za väčšinou sledovaných krajín. Slovensko sa v celkovom hodnotení tohto piliera (Tab. 3) umiestnilo na 78. mieste zo 144 hodnotených krajín.

Tab. 3 Celkové umiestnenie v pilieri Inovácie WEF 2014-2015

	SK	CZ	PL	HU
Umiestnenie v pilieri Inovácie	78.	39.	72.	50.

Zdroj: vlastné spracovanie autorov podľa údajov The Competitiveness Report 2014-2015, Svetové ekonomické fórum

Porovnateľne ako v prípade školstva a vzdelávania, Slovensko investuje do vedy a výskumu jeden z najnižších pomerov finančných prostriedkov k výške HDP, a to (Graf 7) v priemere za poslednú dekádu približne 0,5 % HDP. Aj keď od roku 2010 došlo k miernemu nárastu, ktorý možno pozorovať napríklad aj v prípade Poľska, za ostatnými krajinami V4 zaostávame. Najvýraznejší rozdiel je v porovnaní s Českou republikou, ktorá do oblasti R&D dlhodobo investuje zdroje predstavujúce významnejší podiel na HDP.

Graf 7 Výdavky na R&D – Slovensko vs.V4 (% HDP)

Zdroj: vlastné spracovanie autorov podľa údajov Eurostatu za roky 2004-2013

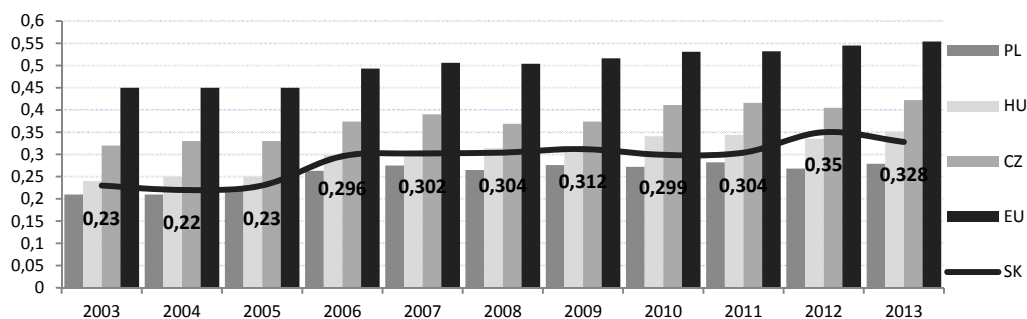
Hodnotenie výkonnosti zavádzania iniciatív podporujúcich rozvoj inovačného prostredia Innovation Union Scoreboard 2013 vypracované organizáciou Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology a pridruženými organizáciami Európskej komisie (ďalej EK) sa zameriava na monitoring vývoja indikátorov podporujúcich inovačné prostredie z dlhodobého hľadiska.

Rebríček hodnotí inovácie z troch nadväzujúcich indikátorov:

- Umožňujúce faktory – zamerané na hodnotenie externých faktorov vplyvujúcich na schopnosť podnikateľských subjektov vykonávať R&D;
- Aktivity firiem – zamerané na posúdenie inovačných snáh na úrovni podnikateľských subjektov;
- Výstupy – hodnotiace úspešnosť firiem vykonávajúcich R&D aktivity pri ich zavádzaní na trh.

Uvedené oblasti poskytujú pre túto analýzu vhodne vypracovaný systém hodnotenia rozvoja R&D porovnávajúci vývoj kľúčových indikátorov krajín V4 v porovnaní s priemerom EU27. Rebríček Innovation Union Scoreboard rozdeľuje krajiny EÚ do 4 výkonnostných skupín, pričom krajiny posudzované v rámci tohto výstupu zaraďuje nasledovne:

- „Inovační lídri ("Innovation Leaders") – výkonnosť nad priemerom EÚ,
- Inovační nasledovníci ("Innovation followers") – výkonnosť na úrovni priemeru EÚ,
- Priemerní inovátori ("Moderate innovators") – pod priemerom EÚ. V tejto skupine sa nachádzajú všetky nami sledované krajiny - Česká republika, Maďarsko, Poľsko i Slovensko.
- Slabí inovátori ("Modest innovators") – výkonnosť výrazne pod priemerom EÚ." (Innovation Unit Scoreboard, 2012)

Graf 8 Celkové hodnotenie Innovation Unit Scoreboard – Slovensko vs.V4

Zdroj: vlastné spracovanie autorov podľa údajov Eurostatu a údajov EK - DG Enterprise and Industry za roky 2003-2013

Medzi základné dôvody zaostávania SR v oblasti výskumu a vývoja (R&D) a inovácií za európskym priemerom možno okrem podpriemerného financovania zaradiť tiež výraznú orientáciu na základný výskum, uzavretosť systému a nízky prenos inovácií do reálnej ekonomiky. Súčasný stav R&D v SR možno podľa Správy o stave výskumu a vývoja v SR za rok 2012 definovať nasledovnými znakmi:

- „nedostatočné využívanie potenciálu krajiny,
- poddimenzované investície zaostávajúce za EÚ,
- 2/3 výdavkov na R&D realizovaných vo verejnom sektore,
- nízky podiel súkromného sektora na financovaní R&D vo výške 0,25 % HDP (vyspelé štáty EÚ nad 2 % HDP),
- nedostatočné prepojenie R&D s podnikateľským prostredím,
- 77 % verejných zdrojov R&D kryje základný výskum bez väzby na ekonomiku,
- nízka aktivita slovenskej výskumno-vývojovej základne na programoch EÚ (v počte žiadostí na výskumníka je SR na poslednom mieste z EÚ-27),
- Operačný program Výskum a vývoj bol hlavným program podpory R&D v krajine,
- z operačného programu Výskum a vývoj získali univerzity a SAV prostriedky vo výške až 698 mil. eur pričom podnikatelia získali len 113 mil. eur teda len 14 % zdrojov,
- nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily a podporných nástrojov,
- veľká časť podnikového výskumu sa vykonáva v oblasti priemyselnej výroby a informačno-komunikačných technológií.“ (Správa o stave výskumu a vývoja v SR za rok 2012, 2012)

Záver

Na základe analýzy vybraných indikátorov podnikateľského prostredia sme vyhodnotili pozíciu Slovenska a porovnali s ostatnými krajinami V4. Z dôvodu obmedzeného priestoru sme sa zamerali na oblasť trhu práce, vzdelávania a inovácií. Krajiny V4 sú dlhodobo postihnuté vysokou mierou nezamestnanosti, alarmujúcim je vysoký podiel nezamestnaných mladých ľudí. Preto formulujeme nasledovné odporúčania, ktoré

by mohli pomôcť zvrátiť negatívnu situáciu a ďalší negatívny vývoj týchto trendov v skúmaných oblastiach.

Odporúčame začať reformu školstva na všetkých jeho úrovniach, s dôrazom na uplatniteľnosť absolventov na trhu práce rôznymi metódami. Často diskutovanou témou je nutnosť oživenia duálneho vzdelávania. Skúsenosti zo zahraničia dokazujú, že tento model sa úspešne uplatnil vo viacerých vyspelých ekonomikách, najmä v Nemecku. V tejto súvislosti je očakávané naštartovať, príp. rozvíjať spoluprácu univerzitných a vedeckých inštitúcií s priemyselnými spoločnosťami predovšetkým v oblastiach s vysokou pridanou hodnotou. Rovnako treba zvrátiť opäť vitálny problém odlivu mozgov zo Slovenska a podporiť návrat vysokokvalifikovanej - pôvodom slovenskej pracovnej sily späť na Slovensko.

Dlhodobý problém poddimenzovanej a dlhodobo nedostatočnej podpory výskumno-vývojových aktivít riešiť aplikáciou rôznych možností uplatnenia zníženia základu dane pre podnikateľov i samotných pracovníkov (mzdové odpočítateľné položky) v sektoroch priamo zainvolovaných resp. súvisiacich s výskumom a vývojom, tak ako sa to už podarilo v ďalších krajinách V4.

Uvedené odporúčania by celkom určite prispeli k napĺňaniu cieľov jednotnej stratégie Európa 2020.

Zoznam bibliografických odkazov

- Directorate-General for Enterprise and Industry, European Commission. (2012). *Innovation Unit Scoreboard*. Dostupné 15. januára 2015 na http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius/ius-2014_en.pdf
- Doing Business Report. (2014). Dostupné 15. januára 2015 na <http://www.doingbusiness.org/>
- Ferenčíková, S., Krajčík, D. & Ferenčíková, Z. (2009). The pressing problems and success factors of foreign firms in Slovakia: the past, the present and the future. In 10th Vaasa conference on international business : August 23-25, 2009. Finland: University of Vaasa.
- Kislingerová, E. (2010). Podnikateľské prostredie v Českej republike - brzda obnovy ekonomiky po krízi. In Aktuálne pohľady na konkurencieschopnosť a podnikanie (s. 81-88). Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM.
- MŠV SR (2012). *Správa o stave výskumu a vývoja v SR za rok 2012*, Dostupné 15. januára 2015 na https://www.vedatechnika.sk/SK/VedaATechnikaVSR/Rada%20vldy/Rokovanie%20Ovlady%20SR%2024.%209.%202013/Stav_VaV_uspesnost/vlastny_material_12.pdf
- Obradovič, F. (2014). Slovenský tiger v kúte. *Trend : týždenník o ekonomike a podnikaní*, 24(43), s. 16-17.
- Svetové ekonomické fórum. *The Global Competitiveness Report 2014-2015*. Dostupné 10. februára 2015 na <http://www.weforum.org/search/google/gcr?query=gcr&cx=005374784487575532108%3Azwr8u4lxoba&cof=FORID%3A11&sitesearch>.

Šabíková, I.(2009). Prekážky v podnikateľskom prostredí na Slovensku. In Evropské finanční systémy 2009 : sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, 25.6.-26.6.2009 (s. 47-51). Brno: Masarykova univerzita.

Štatistické podklady: Eurostat, Štatistický úrad SR